

U povodu nedavnog okončanja natječaja za islamski vjersko-kulturni centar u Ljubljani

Savremena arhitektura evropskih džamija

Međunarodni arhitektonski natječaj za projekat islamskog vjerskog i kulturnog centra u Ljubljani (IVKC) ocijenjen je u javnosti kao najznačajniji arhitektonski natječaj u 2011. godini. U njemu je učestvovalo čak sedamdeset i osam arhitekata, sa četrdeset i četiri prijavljena natječajna projekta, od toga dvadeset i osam iz Slovenije, a šesnaest iz ostalih evropskih zemalja

Piše:
Aida Abadžić - Hodžić

Foto: DZ. KRJEŠTORAC

Izgradnja savremenih islamskih, vjersko-kulturnih centara jedna je od sve prisutnijih arhitektonskih tema u zapadnoj Evropi. Riječ je o centrima različitih nacionalnih zajednica koje, u svom vizualnom identitetu i temeljnim principima oblikovanja, nastoje uskladiti prepoznatljive elemente kulturno-historijskog naslijeđa zemalja iz kojih dolaze sa ambijentom u kojem danas žive i djeluju. Sa ovim se otvorenim pitanjem posljednjih godina sve više susreće i bošnjačka zajednica u različitim evropskim državama i u tom se pitanju sastaju složeni društveni, politički i kulturni elementi reprezentacije vjerskog i nacionalnog identiteta jedne manjinske zajednice unutar širih globalizacijskih procesa, a koji se, posljednjih desetljeća, osobito osjetljivo prelamaju upravo kroz pitanje odnosa prema islamu kao sve prisutnijoj, u ponekim zemljama čak i drugoj po brojnosti, religiji u javnom prostoru. Tako je, na primjer, nedavno zaključeni međunarodni arhitektonski natječaj za projekat islamskog vjerskog i kulturnog centra u Ljubljani (IVKC) ocijenjen u javnosti kao najznačajniji arhitektonski natječaj u 2011. godini. U njemu je učestvovalo čak sedamde-

set i osam arhitekata, sa četrdeset i četiri prijavljena natječajna projekta, od toga dvadeset i osam iz Slovenije, a šesnaest iz ostalih evropskih zemalja.

Moderna rješenja

Kada je prije više od dvadeset godina otvoren Islamski kulturni centar u Zagrebu (1987.) bio je to tada najznačajniji i najsuvremeniji polifunkcionalni centar sa vjerskim i društveno-kulturnim sadržajima od šireg značaja i za Islamsku zajednicu, ali i za grad Zagreb, a istovremeno, geostrateški, i najistureniji bošnjački islamski centar prema zapadnoj Evropi. Upravo početkom osamdesetih godina, jedan izuzetan projekat savremene sakralne gradnje upisao je bh. arhitekturu na mapu svjetske arhitektonske baštine – bilo je to kroz prestižnu Aga Khanovu nagradu dodijeljenu akademiku Zlatku Ugljenu za projekat Šerefudinove Bijele džamije u Visokom, a koja je i nedavno (2007.) dobila priznanje mađarskih arhitekata kao jedan od tri najbolje dizajnirana sakralna prostora u Evropi. U međuvremenu su se i ostali gradovi, poput Rijeke, Ljubljane i Graza, da spomenemo nekoliko recentnih primjera koji ovu granicu pomjeraju sve više prema Zapadu, nakon višedesetljetnog nastojanja, približili ostvarenju izgradnje svojih islamskih centara. Okončanje izgradnje islamskog centra u Rijeci, prema projektu akademskog kipara Dušana Džamonje (1928. - 2009.) i koautora Vlahovića i Vučinovića, na lokaciji Gomji Zamet, predviđeno je već u proljeće ove godine.

Prije dvije godine, u novembru 2010., i bošnjačka zajednica u Grazu riješila je pitanje lokacije za izgradnju budu-

ćeg centra. Na 12.000 kvadratnih metara planirana je izgradnja džamije i islamskog kulturnog centra, u četiri faze, a koje bi uključivale izgradnju džamijskog prostora, potom administracijskog i edukativnog dijela sa stručnom bibliotekom, aulom, informatičkom salom, klubom za mlade, konferencijskom salom i kancelarijskim prostorima. Treća i četvrta etapa izgradnje trebale bi zaokružiti izgradnju restorana, prodajnih prostora te višenamjenske hale za različite kulturne i sportske sadržaje. Nakon dvogodišnjeg natječaja za izgradnju ovog centra, žiri se, između devet ponuđenih timskih projekata, jednoglasno opredijelio za rješenje arhitektonskog biroa iz Graza - GSP Architektur koji vodi inženjer arhitekture Gerhard Springer, a koji je, prema riječima gradonačelnika mag. Siegfried Nagla, na predstavljanju projekta u gradskoj vijećnici, ponudio „moderno rješenje koje se uklapa u jedan srednjoevropski grad 21. stoljeća“.

Iako izgradnja ovakvih centara značajno doprinosi imidžu ovih gradova na tragu velike evropske priče o suživotu kultura i religija u pluralnim društvima i jednakim demokratskim slobodama i građanskim pravima svih njenih stanovnika ili, kao na primjeru Ljubljane, aktivira zapuštene urbane zone, ni u Grazu kao ni u Ljubljani financiranje izgradnje ovakvih projekata koje se od

kupovine zemljišta, financiranja natječaja projekta pa do građevinske dozvole i ostale potrebne dokumentacije mjeri desetinama miliona eura, nije podržavano od lokalnih vlasti ili države i potpuno je na teret nosilaca projekta, odnosno islamskih zajednica i njihovih članova. Zato je Islamska zajednica u Sloveniji, za potrebe potpune isplate zemljišta, pokrenula akciju: „2.000 donatora po 1.000 eura.“

IVKC u Ljubljani

Međunarodni anonimni arhitektonski natječaj za projekat islamskog vjersko-kulturnog centra u Ljubljani bio je raspisan 30. juna 2011. godine u časopisima Delo i Financial Times, sa planiranom prvom nagradom u visini od 30.000 eura, drugom nagradom od 15.000 eura, trećom nagradom od 10.000 eura te uz otkup tri idejna projekta po cijeni od 6.000 eura. Prije samog natječaja također su bili određeni visinski gabariti džamije – za kupolu do 24 m, za munaru do 40 m, a za ostali dio objekta do 12 metara. Ono što apsolutno izdvaja ovaj projekat od svih ranijih ove vrste je izniman interes arhitekata širom Evrope. U radu komisije za ocjenu pristiglih projekata sudjelovali su: univ. prof. Janez Koželj (predsjednik), muftija dr. Nedžad Grabus (potpredsjednik) i članovi: prof. Peter Gabrijelčič (dekan Arhitektonskog fakulteta u Ljubljani), mr. Miran Gajšek (načelnik Odje-

PITANJE ZA BIH

I ako danas već odavno ne živimo u kućama koje kopiraju gradnju iz vremena prvih stoljeća islama u Bosni i Hercegovini (mada ima nekoliko primjera izuzetne autorske reinterpretacije ovih izvora), zašto bismo širom Bosne i Hercegovine i danas morali graditi isključivo džamije klasičnog osmanskog stila? Da li je to jedina reprezentacija islama koju smo spremni prihvatiti i ponuditi sebi i svijetu u kojem danas živimo?

IVKC Ljubljana

la za uređenje prostora pri Gradskoj upravi), Darja Pergovnik (Zavod za očuvanje kulturnog naslijeđa), Matevž Čelik (direktor Muzeja za arhitekturu i oblikovanje) dr. sci. Stojan Pelko, prof. dr. Ahmet Hadrović (dekan AF u Sarajevu), Nevzet Porić (sekretar IZ u Republici Sloveniji) i dr. Ahmed Al-Meraikhi iz Qatara, u svojstvu savjetnika.

Nakon što je 2008. godine potpisano pismo namjere između muftije dr. Nedžada Grabusa i Ljubljanskog župana Zorana Jankovića o prodaji zemljišta u Kuriliniškoj ulici za izgradnju islamskog vjerskog i kulturnog centra s džamijom i okončanja međunarodnog natječaj za projekat džamije, realizirani su prvi koraci u finaliziranju višedecenijskog napora oko 40.000 slovenskih državljana islamske vjeroispovijesti da dobiju adekvatan i primjeren vjerski centar. Muftija Grabus, u govoru na otvorenju izložbe natječajnih projekata, istaknuo je nadu da će, uz pomoć nadležnih u općinskoj administraciji, dokumentacija potrebna za građevinsku dozvolu biti realizirana u razumnom roku, do februara naredne, 2013. godine. Izrada projektne dokumentacije potrebne za građevinsku dozvolu te izrada izvedbenog projekta i sama gradnja novi su izazovi i zadaci sa kojima se suočava Islamska zajednica u Sloveniji, predvođena agilnim muftijom Grabusom sa kojim je čitav ovaj projekat dobio novu energiju i primjeren i učinkovit okvir djelovanja.

Nakon okončanja natječaja (natječaj je bio otvoren do 3. 10. 2011. godine), nagrađeni projekat predstavili su na konferenciju za štampu gradonačelnik Zoran Janković, njegov zamjenik prof. Janez Koželj (predsjedavajući izborne komisije) te muftija dr. Nedžad Grabus. Nagrađeni (Bevk Perović; Ina

IVKC U LJUBLJANI

Samom izgradnjom ovakvog multifunkcionalnog centra planirano je urbanističko oživljavanje velike gradske zone (Bežigrad) od preko 5.000 kvadratnih metara, u danas neuređenom dijelu između Željezničkog muzeja, Dela i Gorenjske željeznice, nedaleko parka Tivoli i uz prometnu Dunajsku ulicu

Šuklje Erjavec i Andrej Erjavec; Maruša Zorec) i otkupljeni prijedlozi (Kombinat, Scapelab i Genius Loci) bili su potom predstavljeni u Muzeju za arhitekturu i oblikovanje (MAO), a na kraju su svi pristigli projekti (78) bili predstavljeni i na cjelovitoj izložbi u Gradskoj vijećnici u Ljubljani u januaru ove godine.

Samom izgradnjom ovakvog multifunkcionalnog centra planirano je urbanističko oživljavanje velike gradske zone (Bežigrad) od preko 5.000 kvadratnih metara, u danas neuređenom dijelu između Željezničkog muzeja, Dela i Gorenjske željeznice, nedaleko od parka Tivoli i uz prometnu Dunajsku ulicu. Planirano je da središnji, molitveni prostor zauzima 1.640 m² a uokolo su, kao odvojeni blokovi, planirani sadržaji knjižnice, restorana, sportske dvorane, društvenih prostorija, učionica, kabineta i manjih stambenih jedinica, uz garažu od tri stotine parking-mjesta. U objašnjenju prvonaagrađenog projekta, prof. Janez Koželj istaknuo je upravo oživljavanje urbanističke zone sa „preciznom i promišljenom arhitektonskom artikulacijom džamije“. Naime, taj je prostor, riječima prof. Koželja, bez pravih urbanističkih kvaliteta: istovremeno i na rubu i blizu centra, u neposrednoj blizini industrijsko-željezničke zone i

kojem je bio potreban određeni sadržaj da bi se oblikovao posebnim vrijednostima. Autori projekta, Matija Bevk i Vasa Perović, čitav su kompleks podigli za nekih 70 cm u odnosu na okolnu razinu i stvorili tako svojevrsan „urbani otok“. Sa promišljenom „mikrogeografijom“ svakidašnjih sadržaja kao što su stanovanje, škola, restoran, a koji su postavljeni uz rubni dio parcele stvoren je, kako se navodi u spomenutom tekstu objašnjenja, unutrašnji trg u kojem središnje locirana džamija predstavlja srce i duhovni centar cijelog kompleksa, kao samostalan i izdvojen kubus, orijentiran prema Mekki. Svi programi ovog velikog centra planirani su kao samostalni, u velikoj zelenoj zoni, ali istovremeno i međusobno povezani. Ono što je ocijenjeno kao osobita vrijednost ovog projekta je činjenica da ne ponavlja povijesne uzore već pokušava otvoriti pitanje što je to što čini bit islamskog sakralnog prostora. Kupola, kao dominantan simbolički i vizualni akcenat, upisana je u staklenu, strukturno oblikovanu kocku poput, riječima prof. Koželja, višestruke tekstilne konstrukcije plave boje koja nenametljivo priziva sjećanje na nomadsku tradiciju prvih stoljeća isla-

ma, ali i serdžadu koju vjernik uvijek nosi sa sobom i prostire u smjeru K'abe. Mada su u zaključku komisije istaknute i preporuke za doradom određenih elemenata (oblikovanje alema, dorada mihraba i fasadne mreže), izvjesno je da se autorski tim studiozno pripremao za ovaj projekat. O tome svjedoči i detalj da su kao plavu boju upisane kupole izabrali upravo IKB (International Klein Blue) boju koju je pedesetih godina prošlog stoljeća, nakon višegodišnjeg umjetničkog istraživanja, a potom i susreta sa svijetom Istoka, u suradnji sa kemičarima patentirao poznati francuski umjetnik Yves Klein, tragajući za bojom koja bi najsavršenije manifestirala stanje apsolutne duhovnosti i koja je danas poznata upravo po njegovom imenu. Čistoća i potpuna jednostavnost interijera usklađena je sa ritmikom bijelog kubusa same džamije i okolnih objekata čija pročelja u dekoraciji ponavljaju otvorenu, prošupljenu opnu koja sa svi strana obavija i „gradi“ tijelo džamije. Iako u toj naglašenoj jednostavnosti i eleganciji ima hladnoće ukupnog dizajna, nesumnjivo će, osobitošću svoje kompozicije, svojim inovacijskim iskorakom oblikovanja u kojem, osobito u pogledu iz zraka, kupola djeluje kao da je „spuštena“ s nekih sasvim drugih duhovnih dimenzija, ovaj centar postati zanimljiv urban reper. Preporučeno „omekšavanje“ fasadne mreže nekim drugim uzorkom nadam se da će ublažiti dojam zatvorenosti kupole u strukturu rešetke što stvara neugodan vizualan i simbolički aspekt i jedinu značajniju, dobro uočenu, zamjerku ovom zanimljivom rješenju.

Autori projekta su inženjer arhitekture Matija Bevk (Ljubljana, 1972.) i magistar arhitektonskih nauka Vasa J. Pe-

BIJELA DŽAMIJA

Početkom osamdesetih godina, jedan izuzetan projekat savremene sakralne gradnje upisao je bh. arhitekturu na mapu svjetske arhitektonske baštine – bilo je to kroz prestižnu Aga Khanovu nagradu dodijeljenu akademiku Zlatku Ugljenu za projekat Šerefudinove Bijele džamije u Visokom, a koja je i nedavno (2007.) dobila priznanje mađarskih arhitekata kao jedan od tri najbolje dizajnirana sakralna prostora u Evropi

rović (Beograd, 1965.) koji od 1997. djeluju u zajedničkom birou Bevk Perović. Upravo se rad na renomiranom Berlage Institutu arhitekture u Amsterdamu, a na kojem je 1994. Perović stekao svoju master-diplomu zasniva na promišljanju stalno promjenjive ekonomske, demografske, kulturne i socijalne okoline savremenog svijeta. Kako se navodi u temeljnim principima ovog instituta, a čije je iskustvo nesumnjivo inspiriralo i ljubljansko rješenje, Berlage Institut pozicionira svoje aktivnosti u praznini koja postoji između brzo promjenjivih formi izgleda gradova širom svijeta, s jedne strane, i, s druge, nedostatka modela i principa dostupnih za strukturiranje fizičkog okruženja u društveno, kulturno i ekološki održiv habitat.

Osnovni elementi džamije

Temeljni elementi izgleda jedne džamije nisu definirani niti u kur'anskom tekstu niti hadisom. Na stanoviti način, serdžada usmjerena u pravcu Meke mogla bi se razumijevati kao najmanji arhitektonski prostor koji gradi i oblikuje vjernik u činu molitve. Ona ujedinjuje i podrazumijeva sve potrebne i fundamentalne elemente jednog molitvenog mjesta: čistoću, usmjerenost, ideju komunikacije i zajedništva. Ako se onda postavi pitanje zašto je izgradnja džamija na Zapadu danas tako delikatno pitanje, tada nužno selimo u novu, političku dimenziju ovog pitanja a koje se veže uz pitanje reprezentacije odnosno "vidljivosti" muslimana u javnom prostoru. Pojedine forme, poput kupole i minareta, kao prepoznatljivi elementi određenih etničkih grupa, dobivaju snagu brzih simboličkih markera. Time se, nažalost, pozitivan aspekt komunikacije i susreta različitih kultura i tradicija kroz arhitekturu drastično reducira i simplificira na puko prepoznavanje i "stigmatiziranje", a, s druge strane, u ovom slučaju kod muslimanskih zajednica, kao uzročno-posljedični impuls, rezultira sve težim odustajanjem od konstantne primjene nepromjenjivih uzora tradicijske gradnje. Prema mišljenju Azre Akšamije, docentice na programu vizuelnih umjetnosti na Massachusetts Institute of Technology, a koja u svojim istraživanjima posljednjih godina upravo istražuje simboličke potencijale arhitekture u kreiranju kulturne memorije (naslov njene disertacije koju je obranila 2011. godine u okviru Aga Khanovog programa glasio je: „Our Mosques Are Us: Rewriting National History of Bosnia-Herzegovina through Religious Architecture”) u Austriji postoje dva vrlo loša primjera savremene džamijske gradnje – to su džamije u Telfsu i Bad Vöslau koje su rezultat političkih kompromisa i otuda su njihova arhitektonska rješenja vrlo loša. Prema njenom mišljenju, iza arhitektonskih diskusija u Austriji, nerijetko se krije neprijateljstvo prema strancima, a u argumentima tipa: „džamije se ne uklapaju u lokalni ambijent“ krije se, ustvari, jednostavna teza: „ne želimo vas ovdje“. Kao jedan od pozitivnih primjera Akšamija navodi projekat danas vrlo cijenjenog arhitekta mlađe generacije iz Vorarlberga Bernarda Badera s kojim surađuje na projektu prvog muslimanskog mezarja u Altachu. Tepisi za opremanje gasulhane i molitvenog dijela bit će rad tkalja iz Bosne, žena - žrtava rata. Za samog Badera ovo je bio veliki izazov tokom kojeg je morao naučiti mnogo o islamskoj kulturi i praksi kako bi mogao

Džamija uz parlament u Ankari Behruz Cinicijeva džamija uz parlament u Ankari

Ankara, detalj interijera džamije

pristupiti promišljanju projekta.

Sa izazovom kako razlikovati ono što su naslijeđeni elementi tradicije u gradnji sa onime što čini bit gradnje sakralnog prostora, odnosno neizostavne elemente jedne džamije suočio se prilikom izgradnje džamije u malenom bavarskom gradiću Penzbergu, nedaleko od Münchena prije nekoliko godina i Alen Jašarević (1973.), arhitekt bh. porijekla. Ova džamija, otvorena 2005. godine, često se citira kao jedan od dobrih primjera savremene gradnje džamijskih prostora u kojem su usklađeni i poštovani principi lokalnog i univerzalnog, pa čak i najsavremenijih principa eko-arhitekture jer su na krovu planirani solarni kolektori kao izvori obnovljive energije. U svom promišljanju budućeg projekta, Jašarević se vodio principom da džamija ne mora imati niti kupolu niti minaret, podsjećajući da u gradnji džamija moramo razlikovati između tradicije i religijskih principa: jedini zahtjev koji je postavljen u kur'anskom tekstu jeste

LOŠI PRIMJERI

U Austriji postoje dva vrlo loša primjera savremene džamijske gradnje – to su džamije u Telfsu i Bad Vöslau koje su rezultat političkih kompromisa i otuda su njihova arhitektonska rješenja vrlo loša. Prema mišljenju Azre Akšamije, iza arhitektonskih diskusija u Austriji, nerijetko se krije neprijateljstvo prema strancima, a u argumentima tipa: „džamije se ne uklapaju u lokalni ambijent“ krije se, ustvari, jednostavna teza: „ne želimo vas ovdje“

da molitveni prostor mora biti usmjeren u pravcu Meke i s tim temeljnim, minimalnim zahtjevom kreativni prostor i eksperimentalni laboratorij promišljanja dobiva mnogo šire refleksivne i izvedbene potencijale. Naime, u težnji da redefinira uvriježeno i dosta isključivo tumačenje džamijske arhitekture, u kojoj se u pravilu očekuje recikliranje formi osmanske arhitekture, a koje ne vodi računa o kontekstu u kojem se džamija gradi, Jašarević je u svom projektu ujedinio raznorodne elemente – od dekoracije inspirirane ornamentalnim motivima

Penzberg

španjolske, južnotalijanske i indijske arhitekture do elemenata koji se referiraju na lokalnu rudarsku tradiciju ovog bavarskog, podalpskog gradića oblikujući minaret od prošupljenog čelika, rude koja se za njegovu proizvodnju desetljećima crpila iz ovog kraja.

Jedna od osobitih vrijednosti islamske kulture uvijek je bila njena otvorenost prema kulturama koje je zaticala i sposobnost kreativne asimilacije elemenata – od Kine do svijeta antike i Bizanta. Islam je životni put koji je otvoren, kako je, u jednoj prilici podsjetila Gönül Yerli, potpredsjednica Islamske zajednice u Penzbergu i pedagoginja religija, želeći podsjetiti da se stalni ijthad mora zbivati i u našem naporu razumijevanja i interpretiranja nove stvarnosti u kojoj žive i djeluju islamske zajednice širom Evrope, a koje sada, u pravilu, čine već treću generaciju nekadašnje ekonomske emigracije. O širem značaju islamskih centara u životu zapadnoevropskih gradova danas, kao mjesta susreta i multikulturnog dijaloga (otuda i naziv: Islamski forum Penzberg), i podatak je da, na primjer, jedna obrazovna institucija u Penzbergu (Buldungskolleg Weilheim) iznajmljuje ovdje prostore i organizira kurseve o integraciji za žene, srijedom se ovdje održavaju i savjetovanja o profesionalnoj orijentaciji za sve mlade, organiziraju se i časovi njemačkog jezika za članove zajednice kako bi se osnažio proces integracije (i hutbe petkom održavaju se na njemačkom jeziku), a multimedijalna biblioteka sa 6.000 naslova na raspolaganju je svim stanovnicima Penzeberga. Ulaz u centar pruža dobrodošlicu riječima na arapskom i njemačkom jeziku. Čitav koncept džamijskog dizajna mogao bi se sažeti u riječima: oblikovanje iz središta prema vanjskom prostoru. Kroz sofisticirano osvjetljenje džamije plavičastim svjetlom koje se reflektira u izvanjski prostor od recikliranog stakla ne samo da se stvara čarobna atmosfera interijera (kao i u ljubljanskom projektu) nego se i, simboličkim jezikom oblikovnih elemenata, in-

sistira na transparentnosti djelovanja islamske zajednice i njene povezanosti sa svijetom oko sebe.

Harmonična gradnja

Sve veći broj ovakvih zadataka nesumnjivo će morati utjecati i na proširivanje sadržaja nastavnih programa na pojedinim studijskim grupama u visokoškolskim obrazovnim institucijama širom zapadne Evrope – od arhitekture i umjetnosti do pravnih i društvenih znanosti. Kroz ozbiljan edukacijski proces izbjeći će se i brojni nesporazumi i nevjeste stilski kolaži u projektiranju džamija – u kojima su se kombinirale forme shopping centara, krematorija ili hibrida džamija najrazličitijih stilova koji su se, kao manje uspješna rješenja, mogli vidjeti na ljubljanskoj izložbi pristiglih projekata. Samo kroz proces obrazovanja, kao zadatak najviše odgovornosti i preduvjet zajedničke evropske budućnosti u kojem će se uvažavati nova društvena, politička i kulturna stvarnost i raznolikost savremenih evropskih društava, ali i kroz proces aktivne integracije na kojem moraju raditi manjinske zajednice širom Evrope može doći i do stvarnih komunikacijskih susreta i u mediju arhitekture, a u kojem visina minareta ili tip krovnog zasvođivanja više neće biti pitanja od prvorazrednog oblikovnog značaja. Od toga bi samo korak bila težnja za vizualnom dominacijom, kako nas to svakodnevno negativno podsjeća zvonik franjevačke crkve Sv Petra i Pavla, visok 107 metara, sagrađen 1999. - 2000. u Mostaru, kao najviši zvonik u Bosni i Hercegovini. A bit harmonične gradnje je u osjećaju mjere i ritma i u kojem je "manje uvijek više". Znali su to svi veliki majstori, različitih kultura i historijskih epoha. I ako danas već odavno ne živimo u kućama koje kopiraju gradnju iz vremena prvih stoljeća islama u Bosni i Hercegovini (mada ima nekoliko primjera izuzetne autorske reinterpretacije ovih izvora), zašto bismo širom Bosne i Hercegovine i danas morali graditi isključivo džamije klasičnog osmanskog stila? Da li je to jedina reprezentacija islama koju smo spremni prihvatiti i ponuditi sebi i svijetu u kojem danas živimo? Ovi su (nepromjenjivi) uzori propitani već i na samim izvorima, u savremenoj arhitekturi turskih džamija kako to pokazuje, na primjer, projekat uglednog turskog arhitekta Behruza Činicija (1932. - 2011.) za džamiju uz zgradu parlamenta u Ankari iz 1989. godine, a za koji je nagrađen Aga Khanovom nagradom. Upravo za opus ovog umjetnika, veliki njemački teoretičar umjetnosti i arhitekture Udo Kultermann zapisao je 2000. godine da bi opus Činicija morao neizostavno naći u svim savremenim priručnicima arhitekture.

Ne dovodeći u pitanje potrebu originalne rekonstrukcije pojedinih uništenih objekata ove vrste koji su bili spomenici nulte kategorije (poput džamija u Banjoj Luci, Foči itd.) značajnih za kulturnu memoriju našeg naroda, upravo osmanske džamije, svojom harmonijom i osjećajem ritma koje treba preuzeti kao kreativni impuls i mjeru gradnje, pružaju neiscrpan materijal proširivanja ovog problemskog polja, kroz upotrebu novih materijala, tehnologija i jezika formi, a koje se mogu, promišljenim projektima, uskladiti sa novim urbanim ambijentima i lokalnim tradicijama, bez da ti novi projekti nužno budu bezlični i simbolički neutralni. I u tome, između ostalog, leži vrijednost projekta islamskog centra u Ljubljani. ■